

A ESCOLA SUPERIOR DE ARTE DRAMÁTICA DE GALICIA: UNHA REALIDADE POSIBLE E NECESARIA

Manuel F. Vieites
Instituto número 1
Vigo

Os datos ofrecidos pola Sociedade Xeral de Autores e Editores, referidos á actividade teatral en Galicia durante 1997 e 1998 non poden ser máis positivos, pois sitúa en 180.000 e 213.000, respectivamente, o número de espectadores que asistiron a funcións de teatro neses dous anos. En relación ó número de funcións, celebráronse 480 e 530, mentres o número de espectáculos foi de 270 e 350. Certamente, nese cómputo mézúranse as producións teatrais realizadas en Galicia coas realizadas fóra, pero, en calquera caso, as cifras mostran o crecemento e as posibilidades de futuro dun sector en claro proceso de normalización e expansión, feito que resulta aínda máis esperanzador. Estamos, xa que logo, diante dun sector que presenta grandes potencialidades se ademais considerámo-las permanentes interaccións e a manifesta interdependencia co sector audiovisual, pois unha boa parte dos elencos

artísticos (actores, dramaturgos, guionistas, escenógrafos, dramaturxistas...) e dos cadros técnicos (luz, son, técnicos de escena...) son comúns. Exemplos significativos de canto dicimos son as series da Televisión de Galicia *Pratos combinados* ou *Mareas vivas*.

Falamos, polo tanto, dun ámbito profesional diversificado e que está adquirindo unha crecente importancia no eido da creación e da distribución de produtos culturais, sector este último que, amais de xerar recursos económicos, constitúe para a Unión Europea unha das prioridades no desenvolvemento e diversificación de alternativas para o tempo libre, o ocio e o turismo e, como consecuencia, na creación de novos bancos de traballo. Neste sentido habería que sinala-la incidencia da animación teatral na creación dun importante número de postos de traballo en países do noso contorno cultural e xeográfico¹.

¹ Nese sentido pódese consulta-lo volume colectivo *Animación teatral. Teorías, experiencias, materiais*, que vai ser editado en breve polo Consello da Cultura Galega e no que se recollen as actas do Encontro Internacional de Animación Teatral celebrado en Compostela os días 1 e 2 de outubro de 1999.

Mais o pleno desenvolvemento dos ámbitos profesionais sinalados, fundamentalmente o teatral e o audiovisual, precisa de medidas que potencien, sen excepcións, a formación inicial dos seus traballadores de xeito que se garanta a súa cualificación e competencia profesional para que cada un poida desenvolver, con eficacia e competitividade, as tarefas que lle son propias. Similar importancia ten a formación permanente, sobre todo en campos que requiren unha continua adecuación ás necesidades e tendencias do mercado, situación que se deixa ver, por dar un exemplo, na crecente importancia da produción de espectáculos musicais, o que implica que un número considerable de actores e actrices sigan cursos especializados de música, canto, baile e danza. Pero a importancia da formación permanente nunha comunidade como a galega tamén vén dada polo feito de que unha elevada porcentaxe dos actuais profesionais da escena accederon e acceden á profesión seguindo procesos de autoaprendizaxe, un feito que, sen dúbida, vén condicionando negativamente e limitando a súa traxectoria.

Son estas algunhas das razóns que aconsellan a implantación dos estudos de Arte Dramática en Galicia, iniciativa que, ademais, estaría avalada pola disposición favorable de tódolos

partidos políticos con representación no Parlamento de Galicia, pois todos, sen excepción, incluíron nos seus programas electorais a creación, na actual lexislatura, da Escola Superior de Arte Dramática de Galicia, consenso que denota non só unha indubidable sensibilidade respecto dun sector con tantas posibilidades como necesidades, senón que recoñece a importancia da creación teatral como un factor máis do desenvolvemento económico e cultural desta comunidade.

Co presente artigo queremos ofrecer unha panorámica xeral respecto dos estudos de Arte dramática, sinalando as súas características máis salientables, e apuntar algunhas posibilidades para a súa implantación en Galicia. Non podo, nin quero, ocultalo feito de ser un dos membros da Comisión Técnica de Teatro do Consello da Cultura Galega, creada ó abeiro do Relatorio de Música e Artes Escénicas, comisión que ten presentado un documento sobre o tema que nos ocupa², do que logo falaremos, e que na actualidade prepara un novo documento, especie de Libro Branco, sobre o teatro en Galicia. Con todo, as opinións e valoracións que, de seguido, vou realizar son exclusivamente persoais e non deben ser tomadas nin entendidas como un documento oficial ou oficioso da citada comisión.

² Comisión Técnica de Teatro (1998): *Escola Superior de Arte Dramática de Galicia. (Proxecto)*, Santiago de Compostela, Consello da Cultura Galega, 138 páxinas.

O teatro está nas raíces da nosa cultura. Na imaxe, un actor tráxico sostén unha máscara e un puñal. Fragmento dun vaso grego.

OS ESTUDIOS DE ARTE DRAMÁTICA

A Lei orgánica 1/1990 de ordenación xeral do sistema educativo (LOXSE)³, establece no seu título segundo a regulamentación das ensinanzas de réxime especial, dedicando o seu capítulo primeiro ás ensinanzas artísticas e o capítulo segundo ás ensinanzas de idiomas. Na sección segunda do citado capítulo primeiro, aparecen regulados os estudos de Arte dramática en tres artigos que paga a pena reproducir aquí, seguindo a edición que da LOXSE fixo a Xunta de Galicia⁴:

Art. 43.1. *As ensinanzas de arte dramática comprenderán un só grao de carácter superior, de duración adaptada ás características destas ensinanzas.*

Para exercer-la docencia das ensinanzas de réxime especial de arte dramática será necesario estar en posesión do título de licenciado, enxeñeiro ou arquitecto, ou titulación equivalente, para os efectos de docencia, e ter cursado as materias pedagóxicas que se establezan.

2. *Poderán tamén establecerse ensinanzas de formación profesional específica relacionadas coa arte dramática.*

3. *Para o establecemento do currículo destas ensinanzas estarase ó disposto no artigo 4 desta lei.*

Art. 44.1. *Para acceder ás ensinanzas de arte dramática será preciso:*

a) Estar en posesión do título de Bacharel.

b) Ter superada a proba específica que para o efecto estableza o Goberno e que valorará a madurez, os coñecementos e as aptitudes necesarias para cursar con aproveitamento estas ensinanzas.

2. *Non obstante o previsto no apartado anterior, será posible acceder ó grao superior destas ensinanzas sen cumprilos requisitos académicos establecidos, sempre que o aspirante demostre as habilidades*

³ Lei orgánica 1/1990, do 3 de outubro, de ordenación xeral do sistema educativo (BOE do 4 de outubro de 1990).

⁴ Para as citas dos documentos oficiais utilizámo-la excelente compilación titulada *Lexislación xeral sobre a ensinanza non universitaria na Comunidade Autónoma de Galicia* (tres volumes), editada por José Luis Canosa Baldomir e José Luis Mira Lema e publicada pola Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia.

específicas necesarias para cursalas con aproveitamento.

Art. 45.1. *Os que superasen as ensinanzas de arte dramática, terán dereito ó título Superior de Arte Dramática, equivalente, para tódolos efectos, ó título de Licenciado Universitario.*

2. As administracións educativas fomentarán convenios coas universidades a fin de facilita-la organización de estudos de terceiro ciclo destinados ós titulados superiores ós que se refire o apartado anterior.

Como era preceptivo, o Ministerio de Educación e Ciencia presentou un Real decreto⁵, o 754/1992, no que se establecían os aspectos básicos do currículo das ensinanzas de Arte dramática e se regulamentaba a correspondente proba de acceso, deixando para as comunidades autónomas con competencias en materia de educación a responsabilidade de establecer-lo currículo definitivo que, necesariamente, tiña que incluí-las ensinanzas mínimas fixadas por ese real decreto, no que tamén se establecían tres especialidades (Dirección de escena e dramaturxia, Escenografía, Interpretación), sinalando as capacidades terminais de cada unha delas. Na especialidade de Dirección de escena e dramaturxia establecíanse

dúas opcións, unha orientada á formación de directores de escena e outra orientada á formación de especialistas en dramaturxia e en estudos teatrais, mentres que na especialidade de Interpretación se abranguían catro opcións: textual, corporal, de obxectos (fantoques e marionetas) e musical. Finalmente, o real decreto incluía un anexo coas ensinanzas mínimas para cada especialidade e opción, presentaba as materias ou áreas de coñecemento correspondentes e os tempos mínimos lectivos durante os catro cursos lectivos en que se estruturan as ensinanzas de Arte dramática.

De seguido, o Ministerio de Educación e Ciencia publicou a orde do 1 de agosto de 1992 pola que se aprobaba o currículo completo das ensinanzas de Arte dramática, aplicables no ámbito territorial de xestión do Ministerio e que, na práctica, afectaría ás Escolas de Arte Dramática de Madrid e Murcia⁶. No anexo I, a orde incluía unha listaxe das “asignaturas” de cada opción e especialidade durante os catro cursos lectivos e indicaba ademais as horas de docencia semanais e as materias a que quedarían adscritas cada unha das “asignaturas”⁷. O anexo II indicaba os contidos de cada unha das “asignaturas” e o anexo III agrúpabaas en

⁵ Real decreto 754/1992, do 26 de xuño, polo que se establecen os aspectos básicos do currículo das ensinanzas de arte dramática e se regula a proba de acceso a estes estudos (BOE do 25 de xullo de 1992).

⁶ “Orden de 1 de agosto de 1992 por la que se aprueba el currículo de las enseñanzas de Arte Dramático (BOE do 25 de agosto de 1992).”

⁷ Se no ámbito de xestión do Ministerio de Educación e Ciencia se fala de materias e “asignaturas”, a Comisión Técnica de Teatro no seu traballo propón falar de materias e disciplinas.

prácticas e teórico/prácticas e técnicas, distinción que ten que ver co ratio profesor/alumno que será de 12/1 nas prácticas e de 24/1 nas teórico/prácticas e técnicas. Deste xeito, a citada orde regulamentaba con verdadeira precisión o currículo das tres especialidades e das diversas opcións nos catro cursos lectivos.

Posteriormente a Consellería de Cultura, Educación e Ciencia da Comunidade Valenciana publicou o Decreto 62/1993 do Goberno valenciano no que se establecía e desenvolvía o currículo dos estudos de Arte dramática⁸, mentres que a Consellería de Educación e Ciencia da Xunta de Andalucía publicou o Decreto 112/93 polo que se establecían as ensinanzas de Arte dramática en Andalucía⁹ e a orde do 27 de setembro do mesmo ano na que se establecían os criterios e orientacións para a elaboración de proxectos curriculares de centro, as "asignaturas" das diversas especialidades, a súa distribución horaria e correspondencia coas materias das ensinanzas de Arte dramática¹⁰. Un ano despois, o Departamento de Educación da Generalitat de Cataluña

publicou o Decreto 73/1994 no que se establecía a ordenación curricular dos estudos de Arte dramática¹¹. Deste xeito a regulamentación das novas ensinanzas de Arte dramática chegaba tamén ó Instituto do Teatro de Barcelona e ás Escolas Superiores de Arte dramática de Valencia, Sevilla, Córdoba e Málaga.

Quedaba, deste xeito, configurado, no ámbito estatal, un mapa escolar no que destacaba a implantación das ensinanzas superiores en Andalucía, Murcia, Comunidade Valenciana, Cataluña e Madrid, cun total de seis escolas superiores e un instituto. Paralelamente, nos últimos anos estanse desenvolvendo proxectos que conducirán á implantación de estudos superiores de Arte dramática en Navarra, Euscadi, Extremadura, Cantabria, Aragón e Castela-León (en ocasións a partir de escolas públicas xa existentes), co que, antes do ano 2002, segundo os datos de que dispoñemos, é moi probable que se poida completar, con algunha que outra excepción, o mapa autonómico de escolas superiores.

8 "Decret 62/1993, de 17 de maig, del Govern Valencià, pel qual s'estableix el currículum dels ensenyaments d'Art Dramàtic i es regulen les proves d'accés a aquests estudis (DOGV do 28 de maio de 1993)."

9 "Decreto 112/93, de 31 de agosto, por el que se establecen las enseñanzas de Arte Dramático en Andalucía (BOJA do 28 de outubro de 1993)."

10 "Orden de 27 de septiembre de 1993, por la que se establecen criterios y orientaciones para la elaboración de proyectos curriculares de centro, las asignaturas de las diversas especialidades, su distribución horaria y su correspondencia con las materias de las enseñanzas de Arte Dramático (BOJA do 30 de outubro de 1993)."

11 "Decret 73/1994, de 7 de març, pel qual s'estableix l'ordenació curricular del grau superior dels ensenyaments d'art dramàtic (Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya do 15 de abril de 1994)."

A SITUACIÓN ACTUAL EN GALICIA

Cando falamos de mapa autonómico, somos conscientes de que o correcto aproveitamento e a optimización de recursos, amais da necesidade de enfrontar outros retos educativos, como o desenvolvemento de estudos de formación profesional específicos (tal e como se sinala no apartado 2 do artigo 43 da LOXSE), aconsellaría unha correcta formulación do mapa de escolas superiores de Arte dramática. En calquera caso, resulta verdadeiramente rechamante que Galicia non conte aínda cun centro superior de formación cando esta comunidade autónoma posúe un trazo diferencial, como é a lingua, que, por si mesmo, xa aconsellaría a súa creación, tanto en función da produción teatral específica canto atendendo á realización audiovisual propia. Sen embargo, Galicia carece aínda dunha institución fundamental na creación e estruturación de tecido teatral, que é tanto como dicir na consolidación de tecido productivo de bens artísticos e culturais, sen esquece-las posibilidades de que a futura ESAD de Galicia se converta na escola superior de teatro do noroeste peninsular, abranguendo boa parte de Asturias, León, Zamora, Salamanca e do norte de Portugal.

Esta potencialidade virá determinada polas virtualidades do proxecto educativo de centro (PEC) e polo seu proxecto curricular (PCC)¹², sen esquecer tampouco a importancia dos recursos e infraestructuras, co que estariamos diante dunha responsabilidade compartida polo equipo educativo e a Administración.

Nos últimos vintecinco anos foron moitas as persoas e colectivos que reclamaron a posta en marcha dunha institución formativa, se ben será a partir do Primeiro Encontro do Teatro Profesional cando se formule de forma explícita e co consenso necesario tal necesidade. Naquel encontro —celebrado en Ferrol en xuño de 1988— Eduardo Alonso¹³ presentaba unha proposta que logo recollería e reformularía a Asociación de Actores, Directores e Técnicos de Escena de Galicia, co obxectivo de salienta-la importancia dun Centro de Formación e Investigación Teatral, considerado como o “camiño natural de incorporación de novas persoas á práctica dos diferentes oficios teatrais”¹⁴.

Máis recentemente, téñense presentado proxectos en Santiago de Compostela e A Coruña que contribuíron a crear un estado de opinión favorable á implantación definitiva dos

12 Respecto destes dous documentos, transcendentais á hora de defini-lo ideario educativo da Escola, pódese consulta-lo excelente traballo editado pola Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia baixo o título *Modelo Curricular da LOXSE*, Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, Dirección Xeral de Ordenación Educativa e Centros, Santiago, 1995.

13 Eduardo Alonso (1991): “Unha política teatral: estruturar teatralmente Galicia”, en VV. AA., *Primeiro Encontro do Teatro Profesional*, Santiago de Compostela, Consellería de Cultura e Benestar Social.

14 AADTEG, *Necesidade dunha política teatral*, Santiago de Compostela, AADTEG, 1996, pág. 5.

estudios de Arte dramática. Nese sentido, tampouco podemos esquecer os cursos programados por centros de formación como Espacio Aberto de Santiago e Casahamlet na Coruña, as actividades das Aulas de Teatro das tres universidades galegas ou os cursos de posgrao organizados desde as Universidades de Santiago de Compostela e A Coruña, se ben hai que sinalar que ningunha destas interesantes iniciativas ten como obxectivo ofrecer a formación inicial e a titulación oficial a que se refire a LOXSE no seu título segundo.

Atendendo a unha necesidade estrutural do sistema teatral galego e considerando ese consenso xeneralizado respecto da importancia e transcendencia dunha institución superior de formación, o Relatorio de Música e Artes Escénicas do Consello da Cultura Galega decidiu crear unha Comisión Técnica para elaborar un proxecto que, recollendo as contribucións xa realizadas, analizase polo miúdo cada unha das variables que inciden na posta en marcha dunha Escola Superior e producise un documento que puidese ser un punto de partida na consecución dese obxectivo¹⁵. O Consello da Cultura Galega, lonxe de invadir as competencias da Administración, como se ten afirmado dunha forma certamente gratuíta,

viña cumprir así, unha vez máis, unha das súas finalidades como é a de elaborar estudos e preparar informes que contribúan á normalización e á regularización da vida cultural.

Na citada comisión participou unha ampla representación da 'profesión teatral', amais de persoas vinculadas coa docencia universitaria e non universitaria e un representante da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria que, en todo momento, supervisou o espírito e a letra do proxecto para que se axustase ós regulamentos e directrices sinalados polas administracións educativas correspondentes. Deste xeito, os dous sectores máis directamente implicados, o teatral e o educativo, puideron face-las súas achegas sen menoscabo da lexislación vixente. O estudo, editado baixo o título *Escola Superior de Arte Dramática de Galicia. Proxecto*, foi presentado nas Primeiras Xornadas de Educación Teatral, celebradas en Santiago os días 23 e 24 de outubro de 1998. Nelas participaban Pau Monterde, director do Instituto do Teatro de Barcelona, Juan Ángel Serrano, director da Escola Superior de Arte Dramática de Murcia e Juan Antonio Hormigón e Alfonso Zurro, profesores, respectivamente, nas Escolas Superiores de Madrid e Sevilla. Os catro valoraron

15 A Comisión Técnica de Teatro estivo integrada por: Eduardo Alonso (director de escena), Xosé Manuel García Iglesias (presidente do IGAEM), Manuel Guede (director do CDG), Cándido Pazó (actor, autor e director de escena), Gustavo Pernas (actor, autor e director de escena), Rodrigo Porral (inspección central da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria), Xosé María Sánchez (novo presidente do IGAEM), Manuel F. Vieites (profesor de ensino medio), Dolores Vilavedra (profesora de universidade) e Damián Villalain (editor e crítico teatral).

positivamente o estudio elaborado desde o Consello da Cultura Galega, salientando o seu carácter integrador e o feito de que recollese as máis interesantes propostas de desenvolvemento curricular feitas con anterioridade en Madrid, Valencia, Andalucía e Cataluña.

Deste xeito, Galicia contaba, por primeira vez, cun proxecto de carácter público que, ademais, fora sometido á consideración da Asociación de Actores, Directores e Técnicos de Escena de Galicia, que non só deu o seu *pracet* senón que destacou a súa vontade integradora e superadora de vellas tensións e conflitos.

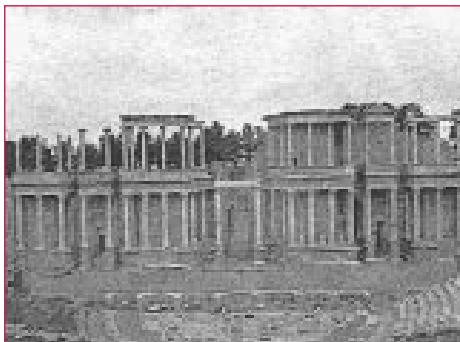
Seguindo o exemplo dos desenvolvementos curriculares realizados e das dinámicas postas en marcha noutras comunidades, a Comisión Técnica procedeu a desenvolver-lo currículo de cada unha das especialidades e opcións, respectando escrupulosamente as directrices xerais que respecto dos contidos mínimos tiña publicado o MEC¹⁶, para logo proceder á distribución en tempos por disciplinas (*asignaturas* en territorio MEC), asignando número de horas semanais a cada unha delas e procedendo á súa adscripción ás materias ou áreas de coñecemento. Canto ós contidos, a Comisión Técnica decidiu incluír descritores

para cada unha das materias, considerando que debe ser profesorado da Escola Superior, a través do seu proxecto curricular de centro, quen determine, no seu día, os contidos de cada unha das disciplinas e a súa secuenciación. A modo de exemplo podemos sinalar que o proxecto determina, por medio dos citados descritores, os contidos da materia Historia da literatura dramática, pero non define os das disciplinas Historia da literatura dramática I e Historia da literatura dramática II, por entender que esa é unha función do profesorado de cada un dos departamentos que terán que elaborar documentos diversos cos que construí-lo proxecto curricular de centro que haberá de ser aprobado polo Claustro de profesores e profesoras da escola e, finalmente, pola Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, responsable última, segundo sinala a lexislación vixente, na súa aprobación e supervisión.

Tomemos, a modo de exemplo, o currículo da especialidade de Dirección de escena e dramaturxia, Opción b: Dramaturxia e Teoría teatral. No seu artigo 7, apartado 1, o Real decreto 754/1992, que acabamos de citar, establece os obxectivos desta especialidade nas dúas opcións de que consta, que se concretan nas seguintes capacidades finais¹⁷:

16 Real decreto 754/1992, do 26 de xuño, polo que se establecen os aspectos básicos do currículo das ensinanza de arte dramática e se regula a proba de acceso a estes estudos (BOE do 25 de xullo de 1992).

17 Citamos pola recompilación xa citada de José Luis Mira e José Luis Canosa.

Teatro romano de Mérida. Pola súa conservación e importancia chegou a ser considerado como símbolo do teatro na Península Ibérica.

a) *Coñece-los factores sociais, estéticos e literarios que sustentan a historia do feito teatral.*

b) *Coñecer en profundidade as diferentes escolas e técnicas de dirección escénica.*

c) *Utilizar con sentido crítico as técnicas de literatura comparada, así como a visualización e análise de diferentes espectáculos.*

d) *Coñecer e interpretar con sensibilidade estética os diferentes estilos artísticos.*

e) *Comprende-lo espacío escénico como un todo onde se articulan os diferentes elementos, tanto técnicos como humanos, do feito teatral.*

f) *Coñece-las técnicas que interveñen no fenómeno teatral: iluminación, escenografía, vestuario, caracterización, etc.*

g) *Utiliza-las técnicas de interpretación na dirección de actores.*

h) *Domina-la dramaturxia da proposta teatral.*

i) *Utiliza-las técnicas de análise de texto.*

j) *Utiliza-los coñecementos adquiridos para a creación de textos orixinais e para a realización de versións e adaptacións.*

k) *Valora-lo mundo dos signos que interveñen no feito teatral e a súa importancia na comprensión do texto e o seu desenvolvemento escénico.*

m) *Demostrar desde a perspectiva do director de escena e dramaturgo, considerados como creadores autónomos, a capacidade imaxinativa, creativa e reflexiva propias da súa especialidade.*

n) *Coñece-la produción do espectáculo teatral.*

A proposta de currículo para esta especialidade, na opción correspondente a Dramaturxia e Teoría teatral, na que se recollen as ensinanzas mínimas¹⁸ determinadas polo Real decreto 754/1992, é a seguinte¹⁹:

18 As ensinanzas mínimas sinaladas no Real Decreto 754/1992 aparecen en cursiva no cadro.

19 Comisión Técnica de Teatro, *Escola Superior de Arte Dramática de Galicia. (Proxecto)*, Santiago de Compostela, Consello da Cultura Galega, 1998, páxs. 43-44.

ENSINANZAS	Tempos lectivos mínimos segundo MEC. Horas	Tempos lectivos en Galicia. Horas
Teoría teatral	-	90
<i>Historia da literatura dramática</i>	225	360
<i>Teoría da literatura dramática</i>	225	270
<i>Historia do teatro e das artes do espectáculo</i>	90	90
<i>Teoría e práctica da interpretación</i>	135	150
Teoría e historia da arte	-	60
Espacio escénico	-	90
Lingua galega	-	120
<i>Estética</i>	90	90
<i>Dramaturxia</i>	360	360
Música	-	90
Semioloxía do teatro	-	90
Socioloxía do teatro	-	90
Metodoloxía da investigación	-	90
<i>Escrita dramática</i>	405	420
Teoría e práctica da crítica teatral	-	180
<i>Dirección de escena</i>	270	270
Antropoloxía teatral	-	60
Disciplinas optativas	-	540
Proxecto fin de carreira	-	90

Como elementos anovadores do proxecto, habería que sinalar, como se pode ver no cadro correspondente, a importancia concedida á optatividade, de xeito que o alumnado poida ir conformando itinerarios formativos específicos en función dos intereses e expectativas persoais, e ó 'proxecto fin de carreira', traballo de carácter obrigatorio para realizar no derradeiro curso da carreira e para presentar unha vez superadas tódalas discipli-

nas, e que tería como obxectivo validar as capacidades e destrezas do alumno, a súa competencia académica e profesional e mailas súas habilidades para facer fronte a unha situación profesional específica escollida xunto co seu titor ou titora. De igual maneira habería que considera-la vontade de combinar formación profesional e formación académica de xeito que se poida produci-lo necesario equilibrio entre formación integral, nos diversos

eidos de estudio do feito teatral, e a específica, en función da opción escollida e do itinerario que cada un dos alumnos e alumnas conforma.

Finalmente, hai que salientar que no estudio tamén se ofrecen propostas e alternativas para a organización académica e administrativa dunha escola superior, sen esquecer outros aspectos transcendentais referidos a recursos, infraestructuras e espazos. Dunha banda existiu un especial empeño en escolle-las denominacións máis axeitadas para cada unha das disciplinas e materiais, evitando indefinicións e confusións existentes nos deseños doutras comunidades autónomas, para despois adscribi-las primeiras ás segundas e agrupar estas últimas en departamentos que xunten áreas de coñecemento próximas ou relacionadas entre si²⁰. Da outra, tamén se tivo presente que unha Escola Superior de Arte Dramática debe ser entendida como unha institución formativa con trazos singulares, de xeito que o edificio que a acolla tamén debe posuír características específicas na medida en que, por dar un exemplo que a ningún se lle escapa, o uso permanente da voz, a música e o son, amais da existencia de diversos obradoiros de construción de escenografía, obxectos e equipamento, implican a necesidade de illar convenientemente as aulas para evitar interferencias e outras molestias. Foi por iso polo que

no proxecto tamén se incluíron uns deseños, realizados coa colaboración do Relatorio de Arquitectura do propio Consello da Cultura Galega e baixo a supervisión do profesor Iago Seara, co obxectivo de exemplificar problemáticas e indicar posibles solucións.

OFERTA EDUCATIVA

En primeiro lugar, habería que considerar que unha Escola Superior de Arte Dramática en Galicia debería estrutura-la súa oferta formativa en tres grandes bloques para ofrecer plans específicos de formación inicial, continuada e complementaria, ámbitos diferenciados e determinados en función dos seus beneficiarios e obxectivos que, de seguido, analizamos polo miúdo.

Resulta evidente que unha Escola Superior en Galicia xamais vai contar coas sete opcións que configuran as tres especialidades e que, nun principio, debe configurar unha oferta de carácter *xeneralista* entre a que haberá que incluír a especialidade de Interpretación e non só por se-la de maior demanda, senón por estar establecido que calquera escola debe contar cando menos con dúas especialidades, unha das cales ha de ser, necesariamente, a de Interpretación. Ese carácter *xeneralista* pode ser

20 A perfecta definición de cada unha das materias e disciplinas é importante para os efectos de docencia, de xeito que na súa denominación xa se establece con claridade o campo de coñecemento a que fai referencia.

complementado coa optatividade, de xeito que o alumnado dunha determinada opción poida cursar disciplinas doutras opcións, aínda que estas non estean implantadas na escola. Así poderíamos considerar que un alumno ou alumna que cursa a opción de Interpretación textual poida configurar un itinerario propio no que complementa a formación en teatro de obxectos (fantoques e marionetas) coa interpretación corporal (expresión corporal, mimo, pantomima).

Sendo así, entendemos que a configuración da oferta de formación inicial debe ter un carácter progresivo, evita-la masificación e considerar desde o primeiro momento parámetros e variables que garantan a calidade educativa, ó tempo que esa oferta debe axestarse ás características da nosa comunidade autónoma de forma que as diferentes opcións se vaian implantando en función dunha coitada análise das demandas do alumnado e da detección de necesidades no tecido teatral e audiovisual.

Ó se-la opción de Interpretación a máis demandada, e polo seu carácter obrigatorio, semella oportuno que a opción escollida sexa a de "interpretación textual" (opción a) por se-la máis *xeneralista*, sobre todo considerando, como xa dixemos, a posibilidade de complementa-lo itinerario xa establecido para esa opción con disciplinas

optativas propias das outras opcións. De seguido parece oportuno continuar coas especialidades de dirección de escena, opción de dirección, e dramaturxia e teoría teatral²¹, de xeito que se poida ir configurando unha nova xeración de profesionais de escena, ós que se sumarán tamén os titulados na última das opcións que propoñemos, a de escenografía.

No eido da formación continuada, a Escola Superior de Arte Dramática podería elaborar plans anuais a partir da colaboración con asociacións profesionais e outras entidades, atendendo as necesidades específicas de cada sector e procurando establecer plans de formación con carácter permanente que permitan ós profesionais xa en exercicio unha plena actualización profesional. Entendemos que se faría necesaria a colaboración coa Asociación de Actores, Directores e Técnicos de Escena de Galicia e co Instituto Galego das Artes Escénicas e Musicais á hora de deseñar medidas concretas que, por outra banda, poidan ser desenvolvidas, con carácter descentralizado, en toda Galicia. Particular atención debería merecer a formación e cualificación de técnicos de escena, un amplo espacio profesional que na actualidade se cobre con enorme voluntarismo, moi escasa formación e grandes doses de autoformación.

21 Orientada á formación de dramaturgos, adaptadores, guionistas e especialistas e investigadores do feito teatral, tan necesarios na produción audiovisual e na educación teatral, respectivamente.

Por formación complementaria entendemos aquelas accións formativas orientadas a persoas que, sen seren profesionais da escena, desenvolven algunha actividade directa ou indirectamente relacionada co teatro, en calquera das súas manifestacións. Deste xeito podemos imaxinar formación complementaria para o profesorado da educación infantil, primaria, secundaria ou bacharelato, para licenciados en Psicoloxía, Pedagogía ou Ciencias da Información e para diplomados en Educación social ou en Enfermería. O obxectivo destas actividades sería ofrecer cursos, seminarios e outras actividades que lles permitan complementa-la súa formación inicial, en tanto que entendan que é posible adquirir capacidades e destrezas que poden parecer necesarias nun futuro próximo ou para facer fronte a necesidades ou problemas específicos no seu exercicio profesional. Desde esta perspectiva de complementariedade podemos imaxinar cursos de xogo de *roles* para pedagogos e psicólogos, de animación teatral para educadores sociais ou de expresión dramática para os diplomados en Maxisterio. Chegados aquí, tamén parecería oportuno que a ESAD de Galicia puidese establecer convenios coas aulas de teatro das universidades e coas escolas municipais de teatro que se vaian creando co obxectivo de deseñar e desenvolver plans conxuntos de divulgación, formación e animación teatral de base ou proxectos concretos de formación

específica orientados a determinados colectivos.

Noutra orde de cousas —non menos importante e transcendental— habería que analizar-la posibilidade real de que a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, en colaboración coas tres universidades de Galicia, organizase, desde a Escola Superior de Arte Dramática, cursos de especialización, *masters* e cursos de posgrao, ou potenciase a participación da Escola en moi diversos plans europeos de cooperación transnacional, como o próximo EQUAL, programas que poden constituír unha interesante fonte de financiamento complementario.

Deste xeito, configurando plans anuais de formación continuada e complementaria, que diversificasen e enriquecesen a súa oferta de formación inicial, a Escola Superior de Arte Dramática estaría ampliando os seus obxectivos e finalidades para constituír un espacio fundamental de referencia no eido da creación e a divulgación teatral e cultural e lexitimando profesional e socialmente a súa existencia.

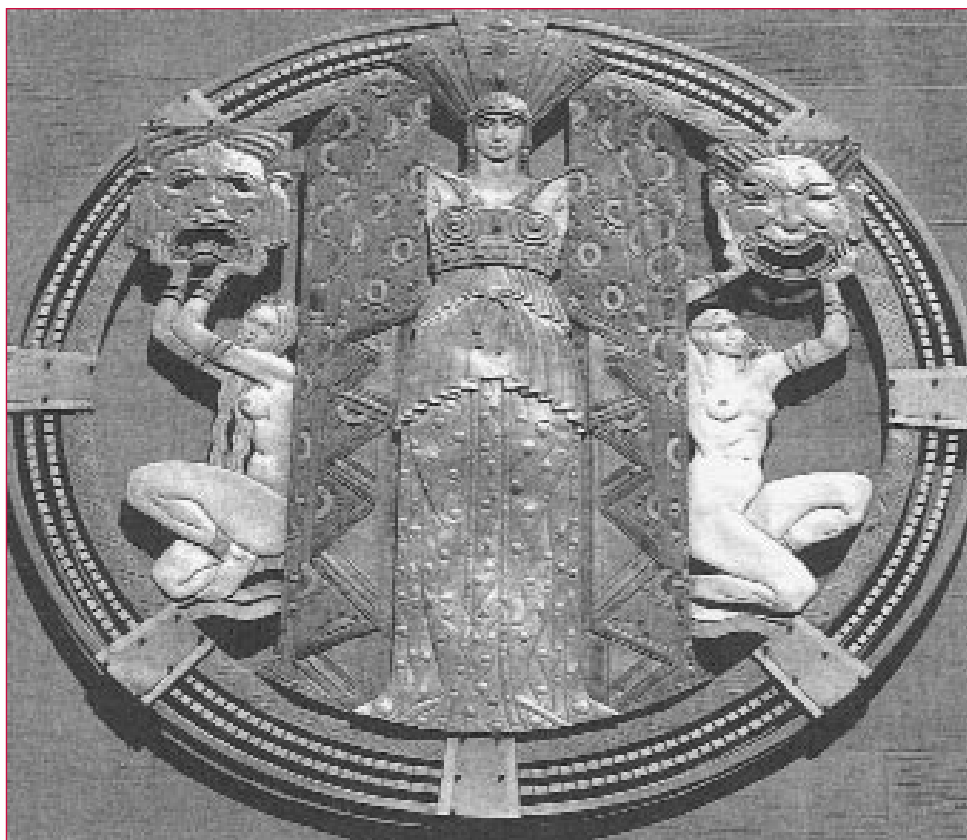
Para rematar, tampouco podemos obvia-lo feito de que a Escola Superior de Arte Dramática de Galicia debería converterse nun marco de obrigada referencia no eido da investigación teatral, creando, como sinala a lexislación vixente, un Arquivo e un Centro de Documentación que, colaborando activamente cos xa

existentes, contribuíse á información, difusión e divulgación das artes escénicas²².

UNHA PROPOSTA DE IMPLANTACIÓN

Por forza optamos por presentar unha proposta de implantación par-

tindo dunha análise do noso tecido teatral e considerando tamén as posibilidades de investimento da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, nun momento no que se está a concluí-la implantación da secundaria obrigatoria, dos novos bacharelatos e da formación profesional de grao medio e superior. Son

Drama (ca. 1932) de Hildren Meiere. Radio City Music Hall do Rockefeller Center, Nova York.

²² Real decreto 389/1992, do 15 de abril, polo que se establecen os requisitos mínimos dos centros que dan ensinanzas artísticas (BOE do 26 de abril de 1992).

estas razóns que aconsellan que o número de especialidades e de alumnos en cada unha delas sexa reducido, co obxecto de que a implantación dos estudos de Arte dramática se realice de forma realista, atendendo as características do mercado de traballo e potenciando decididamente os criterios de calidade educativa xa sinalados.

Trátase, como se verá, dunha proposta a catro anos durante os cales as actividades docentes —como xa aconteceu coa implantación doutros estudos e titulacións, incluíndo algunhas universitarias— se terán que desenvolver en locais que, de seguro, non van cumprir plenamente os requisitos establecidos no Decreto 389/1992, pero que, coas necesarias adecuacións poderán reunir unhas condicións mínimas que garantan o pleno desenvolvemento da docencia²³. É presumible que nese período de catro anos se poidan xunta-los recursos necesarios para construír o que será edificio definitivo da Escola, proxecto

no que, de seguro, poderá colaboralo seu profesorado, apuntando ideas e suxestións que permitan crear ese espacio formativo singular do que falabamos hai pouco.

En relación con ese espacio necesario co que inicia-la primeira fase desta iniciativa, a ninguén se lle oculta que na actualidade a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria podería dispor de edificios escolares que acolleron centros de educación xeral básica que viron reducido considerablemente o seu número de alumnos. Non hai dúbida de que calquera destes centros, convenientemente reformado e acondicionado, podería acoller unha Escola Superior de Arte Dramática garantindo unhas condicións que, sen se-las óptimas, si poderíamos cualificar de suficientes.

Vexamos agora unha distribución temporal posible realizada por ano escolar, especialidades que se deben implantar e número de alumnos:

CURSO	INTERPRETACIÓN TEXTUAL	DIRECCIÓN DE ESCENA: DIRECCIÓN	DIRECCIÓN DE ESCENA: DRAMATURXIA	ESCENOGRAFÍA	Total
2000 2001	30	-	-	-	30
2001 2002	30/30	15	-	-	75
2002 2003	30/30/30	15/15	15	-	135
2003 2004	30/30/30/30	15/15/15	15/15	15	210

23 Real decreto 389/1992, do 15 de abril, polo que se establecen os requisitos mínimos dos centros que dan ensinanzas artísticas (BOE do 26 de abril de 1992).

Na proposta de implantación tamén habería que considerar outros aspectos e factores para ofrecer unha visión panorámica das necesidades fundamentais, sobre todo daquelas que teñen que ver coa xestión académica, a docencia, as infraestructuras, os recursos e os gastos de funcionamento dunha Escola Superior destas características. Entre eses factores cómpre sinalar:

- A necesidade de contar cun equipo de profesionais do ensino coa experiencia e os coñecementos necesarios para estruturaren académica e administrativamente a Escola²⁴. Nese sentido, sería interesante considera-la posibilidade de que a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria cedese comisións de servicios a profesores con probada experiencia e coñecementos nos ámbitos educativo e teatral, para conforma-lo equipo directivo da Escola e para dispensar docencia en materias e disciplinas de carácter práctico, teórico-práctico ou técnico. Esta medida faise aínda máis necesaria se considerámo-las dificultades de poñer en marcha un centro educativo superior no que se van cursar ensinanzas sumamente especializadas, o que require unha sólida experiencia na dirección de centros acollidos á LOXSE e amplos coñecementos no eido da lexislación e a organización escolar das ensinanzas artísticas.

Tampouco podemos esquece-lo feito de que durante os catro primeiros anos da súa existencia, período abranguido no presente proxecto, o grupo de profesores tería diante súa un importante labor, tanto no referente á proxección social da Escola, canto a materializa-lo seu funcionamento académico e administrativo. Consecuentemente, neses primeiros catro anos, o Consello Escolar e o Claustro de profesores deberían elabora-lo proxecto educativo de centro e o proxecto curricular de centro, ó tempo que os departamentos didácticos deberían igualmente elabora-las programacións das diferentes materias e disciplinas que compoñen o currículo.

- Quizais sexa necesario insistir no feito de que durante os catro primeiros anos de que falamos, arredor do corenta por cento do profesorado podería proceder de centros de primaria, secundaria e bacharelato, sen esquece-la posibilidade de incluír nese transvasamento algúns profesores interinos, co que a porcentaxe de profesores xa integrados na rede pública de centros podería chegar ó sesenta por cento e as necesidades de investimento da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria diminuirían.

- Igualmente transcendental, para crear unha Escola Superior integradora, vai ser contar coa figura do profesor especialista que pode cubrir

²⁴ Decreto 324/1996, do 26 de xullo, polo que se aproba o Regulamento orgánico dos institutos de educación secundaria (DOG do 9 de agosto de 1996).

docencia en disciplinas de carácter práctico, sobre todo naquelas que esixen unha forte especialización e que poden proporcionar un sempre significativo coñecemento do mundo profesional.

- A posibilidade de que a xornada laboral dos docentes de Arte dramática, como acontece nas escolas xa existentes, sexa de doce horas lectivas e catro horas de titoría (atención ó alumnado). Á hora de determinala carga docente tampouco podemos esquecer a condición de centro de formación superior da Escola, nin o feito de que o alumnado teña que realizar traballos de fin de carreira.

- A necesidade de contar cun cadro de persoal non docente que permita o normal funcionamento da Escola, de xeito que esta poida ofertar desde o primeiro momento tódolos servizos que lle son propios, promovendo así que desde a súa creación a Escola poida constituír un referente na formación inicial e permanente dos profesionais do teatro e nos eidos da investigación e a documentación teatral.

- Cómpre que nestes primeiros catro anos a Escola conte cun orzamento axustado pero posibilista, de xeito que poida ir cubrindo as súas necesidades de recursos e medios didácticos e de investigación. Dado que as ensinanzas de Arte dramática teñen unha ampla compoñente práctica e tecnolóxica (pensem, por exemplo, nos custos derivados do uso de sistemas de iluminación), os seus

orzamentos para gastos de funcionamento deben ser similares ós que recibe un instituto de educación secundaria no que as ensinanzas profesionais de grao medio e superior teñan especial relevo. Eses orzamentos posibilistas permitirán que neses catro primeiros anos de existencia a Escola, aínda funcionando nun espazo con algunha deficiencia, poida cubri-las súas necesidades básicas, feito que sen dúbida redundará na calidade do ensino, obxectivo prioritario.

- A importancia de que a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria subscriba, sempre que sexa posible, acordos de colaboración e acción conxunta coa Consellería de Cultura, Turismo e Comunicación Social, que poden afectar á formación permanente dos profesionais do teatro, así como á dotación en ámbitos tan importantes como Biblioteca, Arquivo Teatral, Centro de Documentación, Videoteca ou Fonoteca. Estes acordos, xunto con outros que se poderían subscribir con outras institucións públicas e entidades privadas, permitirían que no prazo de catro anos a Escola contase cos requisitos mínimos para o seu normal funcionamento.

Canto á cidade que deba acolle-la Escola Superior, esa é unha das decisións que máis polémicas pode causar e sobre a que a Comisión Técnica do Consello da Cultura Galega xamais se manifestou, por entender que esa é

competencia exclusiva da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria. Sen optar por ningunha das candidaturas ata este momento presentadas (A Coruña, Santiago, Lugo) ou insinuadas (Pontevedra, Vigo), sería importante que na hora de tomar esa decisión se consideren fundamentalmente criterios estritamente académicos e institucionais e entre as moitas variables que se poderían ter en conta, na nosa opinión hai dúas de especial relevo:

— Debería tratarse dunha cidade que conte cunha programación teatral estable e diversificada, pois hai disciplinas e materias que verían enriquecidas as estratexias didáctico-metodolóxicas e os procesos de ensinanza-aprendizaxe se os alumnos tivesen a oportunidade de asistir semanalmente a máis dunha función de teatro.

— Debería ser unha cidade que permita o desprazamento de todas aquelas persoas interesadas en participar nas actividades de formación permanente e complementaria, persoas que, en ocasións, terán unha xornada de traballo que cumprir antes de participaren nas actividades sinaladas.

Con todo, somos plenamente conscientes de que se trata dunha decisión difícil pois se Santiago de Compostela, amais de ser centro xeográfico, pode achegar un importante tecido teatral e a posibilidade de que a

Escola se sitúe na futura Cidade da Cultura, pola que apostan Xunta e Concello, tampouco podemos esquecer-las posibilidades da Coruña, cidade que de sempre ten mostrado a súa absoluta dispoñibilidade para colaborar na posta en marcha da iniciativa, ofrecendo espazos para a seu emprazamento provisional e terreos para a construción do edificio definitivo. E outro tanto podemos dicir de Pontevedra, onde existe unha Facultade de Belas Artes ou de Vigo, cidade tan próxima a Portugal²⁵.

ESTUDIOS DE ARTE DRAMÁTICA E UNIVERSIDADE

Desde hai algúns anos véñse conformando unha polémica que nace da condición non universitaria duns estudos que, sen embargo, conducen á obtención dun título que equivale para tódolos efectos ó de licenciado universitario. Entre o profesorado das escolas de Arte dramática existen diferentes posturas: desde os que aproban o actual estado de cousas ata os que reclaman a plena integración na universidade, sen esquecer-las que están a desenvolver un proxecto para crear una nova modalidade de institución universitaria, denominada Universidade das Artes e onde se incluírían, como facultades, os conservatorios de música e as escolas superiores de Arte dramática, o que implicaría, na práctica, que existise, cando menos, unha

²⁵ No momento de revisar este artigo, chega a nova de que a Escola podería comeza-las súas actividades no curso 2000/2001 en Santiago de Compostela. Sería unha localización, polo que dixemos, óptima.

Universidade das Artes por comunidade autónoma, e un Consello Superior de Ensinanzas Artísticas estatal, similar en finalidades, funcións e atribucións ó actual Consello de Universidades²⁶.

Fronte ós defensores do actual status e ós que propugnan a creación dun novo estamento universitario, somos da opinión de que a mellor solución sería apostar pola plena integración das escolas superiores de Arte dramática na universidade, creando así facultades de Estudos teatrais²⁷ nas que aquelas formarían parte, se ben nese proceso de integración habería que analizar polo miúdo aspectos relacionados co número de alumnos por aula nas disciplinas de carácter práctico, problemáticas derivadas da adscripción de disciplinas e materias a áreas de coñecemento xa existentes na universidade ou cuestións relativas ó número de departamentos de carácter especificamente teatral para crear a curto e medio prazo. E nese sentido, quizais conveña lembrar aquí aquelas atinadas declaracións do profesor da Universidade de Santiago, Xosé Manuel García Iglesias, daquela tamén presidente do IGAEM, nas que afirmaba que unha escola de teatro nin pode nin debe converterse nunha 'sucursal' da Facultade de Filoloxía,

ou da de Historia ou da de Belas Artes pois os seus obxectivos e finalidades son outros²⁸.

E retomando o fío, habería que sinalar, sen embargo, que esa opción pola que apostamos, non invalida o feito de que na actualidade poidamos comezar a facer camiño creando esa Escola Superior de que falamos, de xeito que cando se producise a integración na universidade unha boa parte das ensinanzas previstas estivesen implantadas.

CONCLUSIÓN

A creación dunha Escola Superior de Arte Dramática en Galicia é unha necesidade que se fai especialmente relevante se considerámo-las posibilidades de crecemento da produción teatral e audiovisual, ámbitos da creación artística e cultural de gran transcendencia na creación e consolidación dun crecente número de postos de traballo.

Na actualidade existe, entre os diferentes sectores implicados na realización teatral e audiovisual, un amplo consenso con respecto á importancia da ESAD de Galicia, feito que posibilitou que no marco do Relatorio de Música e Artes Escénicas do

²⁶ Antonio Embid Irujo, *Informe sobre la conveniencia de promulgar una Ley Orgánica Reguladora de la Organización en Régimen de Autonomía de las Enseñanzas Superiores Artísticas en España*, Madrid, ACESEA, 1997.

²⁷ Manuel F. Vieites, "O ensino teatral en Galicia. Reflexións para un debate", en *Revista Galega de Educación*, número 28 (monográfico sobre Educación teatral), 1997, páxs. 6-14.

²⁸ Antón Lamapereira, "Entrevista a Xosé Manuel Iglesias", en *Revista Galega de Teatro*, número 10, 1994, páxs. 64-69.

Consello da Cultura Galega, se crease unha Comisión Técnica que ten editado un estudio no que se analizan os aspectos fundamentais relacionados coa implantación dos estudos de Arte dramática en Galicia (estatuto, plans de estudio, infraestructuras, servicios, persoal, formación permanente, estudos de terceiro ciclo...); estudio na actualidade esgotado e que vai ser reeditado en breve.

Finalmente, tamén debemos ter presente que, por fortuna, na actualidade Galicia xa conta cun numero suficiente de persoas cualificadas (por

titulación, formación, experiencia e traxectoria) para asumiren, co maior grao de rigor e profesionalidade, a docencia e a investigación nas diferentes disciplinas e materias que compoñen o currículo das tres titulacións que conducen á obtención do Título Superior en Arte dramática en calquera das súas especialidades e opcións. Velaí unha vantaxe coa que non contabamos hai anos e unha das razóns polas que día a día o proxecto ou a posibilidade de crea-la Escola Superior de Arte Dramática de Galicia consegue sumar máis e máis apoios.

